

= *Misijana Brkić-Milinković* =====

Interdisciplinarni doktorski Studij Sveučilišta u Mostaru

misijana.brkicmilinkovic@ff3.sum.ba

UDK: 061.22:930.85(497.6 Mostar)

Stručni rad

MATICA HRVATSKA MOSTAR I NJEZINO PROLJEĆE: ČUVARI KULTURE, JEZIKA, TRADICIJE I IDENTITETA HRVATA U BIH

Sažetak

Najstarija hrvatska kulturna institucija Matica hrvatska utemeljena je 1842. godine; prvo je djelovala kao Matica ilirska, a potom dobila sadašnje ime – Matica hrvatska (1874.). Matica hrvatska otpočeta je bila usmjerena na promicanje ideja hrvatskoga narodnog preporoda, odnosno razvitak nacionalne svijesti i kulturnoga prosvjeđivanja. Ovaj rad donosi kratak pregled Matičinih ogranaka u BiH te posebno analizira djelovanje Matice hrvatske Mostar, s naglaskom na njezinu manifestaciju *Mostarsko proljeće* – *Dani Matice hrvatske*. Ujedno, u radu je ukazano na značaj i utjecaj te manifestacije ne samo u kontekstu Hrvata u BiH nego i mnogo šire. Uz manifestaciju koja je postala prepoznatljiva u regionalnim pa i europskim okvirima, napravljen je osvrt i na ostale aktivnosti Matičina ogranka u Mostaru (časopisi, spomenici, okrugli stolovi i sl.), kojima je istaknuta, između ostaloga, i edukativna te prosvjetiteljska uloga toga ogranka. Cilj je rada pokazati kako je Matica hrvatska Mostar *tihom diplomacijom* i lobiranjem u regionalnim i europskim kulturnim središtima povećala stupanj zanimanja za projekte Hrvata u BiH, napose za one iz područja kulture, ali i pozicionirala bosanskohercegovačke Hrvate kao narod koji svojom kulturom, tradicijom i identitetom pripada europskom kulturno-civilizacijskom naslijeđu.

Ključne riječi: Matica hrvatska; *Mostarsko proljeće*; kultura; identitet; Hrvati u BiH

MATICA HRVATSKA OF MOSTAR AND ITS FESTIVAL *THE SPRING OF MOSTAR*: THE GUARDIANS OF CROATIAN CULTURE, LANGUAGE, TRADITION AND IDENTITY IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The oldest Croatian cultural institution Matica hrvatska was founded in 1842 as Matica ilirska, and it was renamed into its current name – Matica hrvatska in 1874. Since its very beginnings, it has been focused on promoting the ideas of the Croatian national revival, that is – the development of national consciousness and cultural enlightenment. This paper provides a brief overview of Matica's branches in Bosnia and Herzegovina with a special emphasis on the activities of the Matica hrvatska of Mostar and its manifestation *The Spring of Mostar*, in an attempt to point out to the significance and influence of this manifestation not only in the context of Croats in Bosnia and Herzegovina, but also much wider. In addition to the manifestation, which has become recognizable in regional and European context, the paper also gives an overview of other activities, such as publishing magazines, raising of monuments, organizing conferences..., which emphasize, among other things, the educational and enlightening role of the Matica hrvatska of Mostar.

It is emphasized that the Matica hrvatska of Mostar, through quiet diplomacy and lobbying in regional and European cultural centres, increased the level of interest in projects of Croats in BiH, especially those in the field of culture, but also positioned the Croats of Bosnia and Herzegovina as a nation who, with its culture, tradition and identity, belongs to European cultural and civilization heritage.

Keywords: Matica hrvatska of Mostar; The Spring of Mostar; culture; identity; Croats in Bosnia and Herzegovina

Uvod

Matica hrvatska najvažnija je hrvatska kulturna institucija utemeljena 1842. godine, a njezina je svrha – promicanje nacionalnoga i kulturnoga identiteta na umjetničkome, znanstvenome i duhovnome polju i u stvaralaštvu te na području gospodarstva i javnoga života. Kao takva, Matica skrbi i o društvenome razvitku.

Prvotno je nosila naziv – Matica ilirska, a njezin je cilj bio: promicanje ideja hrvatskoga narodnog preporoda, odnosno razvitak nacionalne svijesti i kulturnoga prosvjećivanja. Ljudevit Gaj bio je začetnik ideje o utemeljenju Matice hrvatske 1829. godine, a deset godina kasnije, na sjednici Ilirske čitaonice, odlučeno je utemeljiti društvo koje bi se bavilo nakladništvom i izdavalo knjige na hrvatskome jeziku.

Matica je prvotno osnovana kao izdavačka kuća unutar Ilirske čitaonice (1844. objavljena je Matičina prva knjiga, izdanje Gundulićeva *Osmana* s Mažuranićevim dopunama XIV. i XV. pjevanja), a predsjednik Čitaonice J. Drašković imenovan je i prvim predsjednikom Matice. Za Bachova apsolutizma održala se, iako je bila zabranjena Ilirska čitaonica, postala je samostalnom ustanovom te je uspostavila odnose sa srodnim društvima u Češkoj, Sloveniji i Srbiji. God. 1869–1903. izdavala je list *Vienac*, središnji hrvatski književni časopis toga razdoblja. Pridjev ilirski zamijenjen je hrvatskim 1874., kada je za predsjednika izabran I. Kukuljević, koji je zamijenio I. Mažuranića (predsjednik od 1858)(...) (...) Od 1967., kada je potaknula donošenje Deklaracije o nazivu i položaju hrvatskoga književnog jezika, Matica hrvatska postala je jednim od nositelja političkih ideja hrvatskoga proljeća (napose preko lista *Hrvatski tjednik*) pa je nakon sloma toga pokreta njezin rad obustavljen (1972). Obnovljena je 1990. i od tada djeluje kontinuirano.¹

Ilirska čitaonica pridonijela je i osnutku Narodnoga muzeja (1840.), Gospodarskoga društva (1841.) te Narodnoga teatra (1840.), što pokazuje njezin velik utjecaj na hrvatsku kulturu.² Godine 1850. dolazi do promjena i Matica ilirska počinje samostalno djelovati.³

Zahvaljujući brojnim ograncima MH, 50-ih godina 20. stoljeća nastaju mnogi časopisi i niz povremenih izdanja, čija je uloga bila obnavljanje i buđenje novih kulturnih snaga. Godine 1960. u Zagrebu je utemeljen Nakladni zavod Matice hrvatske, a dvije godine kasnije Matica pokreće biblioteku *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, najutjecajniju hrvatsku književnu ediciju 20. stoljeća. Godine 1967. Matica je inicirala donošenje *Deklaracije o nazivu i položaju hr-*

¹ "Matica hrvatska", *Hrvatska enciklopedija, mrežno izdanje*, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, 2021. <<http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=39433>> (24. I. 2023.).

² Tadija Smičiklas - Franjo Marković, *Matica hrvatska od godine 1842. do godine 1892.: spomen-knjiga*, Matica hrvatska, 1892., str. 4.

³ „Počinje samostalno djelovanje Matice ilirske, odnosno ona više nije glavica u Čitaonici (koja u lipnju završava svoj časn život). Devetoga rujna sastaje se odbor kojemu je na čelu bio dotadašnji potpredsjednik Čitaonice kanonik Mate Vuković i odlučuje da nova pravila Matice ilirske izrade Ivan Kukuljević Sakcinski i Vjekoslav Babukić.“ Stjepan Damjanović, *Matica hrvatska od 1842. do 2017. – Kalendar rada i djelovanja*, Matica hrvatska, 2018., str. 26.

vatskoga književnog jezika. Time je pokrenuta borba za ravnopravan tretman hrvatskoga jezika u praksi.

Matica hrvatska danas djeluje kroz 103 ogranka u Republici Hrvatskoj, devet u inozemstvu te 17 u BiH; ima oko 4000 članova te u Zagrebu – 20 odjela. Aktualni predsjednik, književnik Miro Gavran, na čelo je Matice (na mandat od četiri godine) izabran na Glavnoj skupštini održanoj 6. studenoga 2021. godine u Zagrebu, a u medijskim je istupima naglasio da Matica i njezinih 180 godina obvezuju svakoga na aktivan pristup i otvaranje najvažnijih pitanja bitnih za hrvatsku kulturu, znanost i društvo u cjelini.

Imamo sve predispozicije za djelovanje, no čemu nešto organizirati ako nema korisnika. Zato je iznimno važno i naša je odgovornost učiniti Maticu vidljivijom institucijom u javnosti, jer time raste i njezin utjecaj. Šteta bi bila organizirati sve ove sjajne programe o kojima smo dosad razgovarali, a da za njih nitko ne zna ili u njima ne sudjeluje. S druge strane, 180 godina najstarije hrvatske kulturne institucije obvezuje nas progovarati o najvažnijim pitanjima u hrvatskoj kulturi, znanosti, društvu pa smo tako nedavno izjavom reagirali na nedopustivo srpsko prisvajanje hrvatskih književnika, što ćemo činiti i u budućnosti kada god je nešto od nacionalne važnosti. Rad institucije treba biti transparentan, a tomu će zasigurno pridonijeti i redizajn službene stranice i veća prisutnost naših aktivnosti u medijima.⁴

Jedan je od najaktivnijih Matičinih ogranka u BiH onaj mostarski, koji već dva i pol desetljeća organizira međunarodnu kulturnu manifestaciju *Mostarsko proljeće – Dani Matice hrvatske*. Manifestacija je počela kao *Uskrs s Maticom*, potom prerasla u *Dane Matice hrvatske*, da bi naposljetku dobila svoj današnji službeni naziv: *Mostarsko proljeće – Dani Matice hrvatske*. Analizom aktivnosti i djelovanja Matice hrvatske u Mostaru ovaj rad naglašava njezin utjecaj i značenje ne samo za Hrvate u BiH nego i mnogo šire.

⁴ Zvonko Sarić, „Miro Gavran: Učiniti Maticu vidljivijom institucijom u javnosti“, *Hrvatska riječ*, 11. II. 2022., <<http://www.hrvatskarijec.rs/vijest/6871/Uciniti-Maticu-vidljivijom-institucijom-u-javnosti/>> (20. XII. 2022.).

1. Kratka povijest djelovanja Matice hrvatske u BiH

Matica je hrvatska, od samoga utemeljenja 1842. godine, imala svoje članove i u Bosni i Hercegovini te ogranke u gotovo svim gradovima u BiH.⁵ Već je na prvome popisu, u prvome izvješću, među utemeljiteljima upisan anonimni – *Rodoljub iz Bosne*. Iz izvješća Matice hrvatske vidljivo je da gotovo nema mjesta u kojemu Matica nije imala povjerenstvo, a u njima nisu djelovali samo Hrvati, nego i Srbi i muslimani. Pokazuje to da ova institucija ima potencijal, vrijednost i sadržaj.⁶

Danas u Bosni i Hercegovini djeluje 17 Matičinih ogranaka, i to u: Banjoj Luci, Bugojnu, Čitluku, Grudama, Kupresu, Livnu, Mostaru, Orašju, Posušju, Sarajevu, Širokom Brijegu, Stocu, Tomislavgradu, Tuzli, Vitezu, Zenici i Žepču. Neki od njih imaju zanimljivu i bogatu povijest, neki su utemeljeni u novije vrijeme.

Koncem kolovoza 1943. godine u Sarajevu je održana utemeljiteljska skupština Pododbora (Ogranak) Matice hrvatske na kojoj su izabrana Matičina tijela. Predsjednikom Glavnoga pododbora imenovan je književnik Šemsudin Sarajlić, počasni su predsjednici postali Ivan Miličević i Edhem Mulabdić, tajnik – Dragutin Kamber, a rizničar – Enver Čolaković. Članovi Pododbora bili su istaknuti književnici i povjesničari: Ahmet Muratbegović, Emil Lasić, Alija Nametak, Vladimir Jurić, Miroslav Vanino, Hamdija Kreševljaković i Jozo Petrović.

O ogranku se MH u Mostaru pak nalaze podatci da je njegov rad prekinut 1971. godine, a obnovljen 1996. godine pod imenom – Ogranak Matice hrvatske u Mostaru, kada na njegovo čelo dolazi književnik prof. Zdravko Kordić.

⁵ „Prvi član bio je Antun Vikić, župnik u Dobretićima, a MH je imala svoje ogranke u gotovo svim gradovima u BiH. U Sarajevu je Matica do 1945. imala više od tisuću članova, među kojima velik broj muslimanske vjere, Mostar je imao dva Matičina povjerenstva, Banja Luka 23 člana, Široki Brijeg 16 članova... Zorić je istaknuo kako je Nevesinje imalo i hrvatsku čitaonicu! 'U Sarajevu je s Maticom živo surađivao S. S. Kranjčević', naglasio je Zorić te istaknuo kako je MH objavila prijelomne knjige za povijest BiH. Zorić se dotaknuo i značenja Sarajevske deklaracije o hrvatskome jeziku iz 1971.“ „Šimićevi susreti: Petrač i Zorić predstavili ediciju 'Stoljeća hrvatske književnosti'“, *Dnevnik.ba*, 29. VII. 2021., <https://www.dnevnik.ba/dogadaji/simicevi-susreti-petrac-i-zoric-predstavili-ediciju-stoljeca-hrvatske-knjizevnosti-2505043>), (22. I. 2023.).

⁶ Usp. Ida Hitrec, „Matica je uvijek bila uz Hrvate BiH“, *Vijenac*, 25. V. 2017. <<https://www.matica.hr/vijenac/606/matica-je-uvijek-bila-uz-hrvate-u-bih-26778/>> (20. XII. 2022.).

No mostarska se Matica, u pravome smislu te riječi, napokon budi 1998. godine, nakon što je za njezina predsjednika izabran odvjetnik Josip Muselimović. Tada dobiva i novo, službeno ime: Matica hrvatska Mostar. Josip Muselimović na čelu je ovoga ogranka bio čak četiri mandata – do 2014. godine, kada je predsjednica postala akademkinja Ljerka Ostojić, koja i danas vodi mostarsku Maticu.⁷

Jedan od najstarijih, ali i najaktivnijih, Matičinih ogranaka u BiH onaj je u Čitluku.⁸ Obnoviteljska je skupština održana 31. svibnja 1991. godine. Za predsjednika je izabran Tihomir Nakić. Na idućoj izbornoj skupštini, 26. svibnja 1995., predsjednik je postao Nikola Vasilj, a zbog njegove iznenadne smrti izvanredna izborna skupština MH Čitluk održana je 24. travnja 1998. godine. Za novoga je predsjednika izabran Andrija Stojić koji je na svim idućim redovitim izbornim skupštinama Ogranka MH u Čitluku potvrđivan za novoga-staroga predsjednika.

U Grudama je Ogranak Matice hrvatske osnovan 1991. godine, no nije bio mnogo aktivan, ponajprije zbog rata i, kako su sami istaknuli, „inih nedaća“. Rad Ogranka obnovljen je koncem lipnja 2005. godine. Predsjednik je Mario Bušić.

Jedini je posavski Ogranak Matice hrvatske u Orašju, a utemeljen je 1997. godine. Za njegova prvog predsjednika izabran je prof. Vidan Janjić, koji je na

⁷ „Na čelu Matice hrvatske u Mostaru u četiri mandata, bio je ugledni odvjetnik Josip Muselimović koji je Mostarsko proljeće učinio kulturnim brendom grada na Neretvi. Sadašnja predsjednica Ljerka Ostojić sa suradnicima nastavlja nadgradnju. U svim njihovim projektima prepoznaje se želja za očuvanjem kulturnog identiteta hrvatskog naroda u BiH, uz naglašeno poštivanje različitosti drugih naroda. Na takav način daju golem doprinos razvoju i širenju opće kulture u cijeloj BiH i okružju.“ Jozo Pavković, „Mostarsko proljeće učvršćuje most među bh. narodima“, *Večernji list*, 2. IV. 2019., <https://www.vecernji.hr/vijesti/mostarsko-proljece-ucvrscuje-most-me-u-bh-narodima-1310477>, (21. XII. 2022.).

⁸ „Tragom pronađenih pisanih dokumenata među prvim promicateljima rada Matice hrvatske u Hercegovini, napose u Brotnju, treba spomenuti fra Augustina Zupca, župnika u Gradničima (izvješće MH za godinu 1880.) te o. Alfonsa Curića, župnika u Međugorju, i o. Pia Knezovića, župnika u Gradničima (izvješće MH za upravnu godinu 1900.). Prvi pokušaji za osnivanje Matice hrvatske u Čitluku bili su 1970./1971. od članova iz Brotnja koji su pripadali MH u Metkoviću, a koja je u svojoj djelatnosti objedinjavala cijeli prostor Hercegovine i dijelom Bosne. Poznatim događajima nakon Karađorđeva ugušen je rad Matice hrvatske u Metkoviću, članovi podvrgnuti raznim ponižavanjima i progonima, a mnogi strpani u tamnice.“ Ivana Brkić-Čubela, „Tragom povijesti: prvi promicatelji rada MH u Brotnju još u 19. stoljeću“, *Večernji list*, 2. III. 2022., <https://www.vecernji.ba/vijesti/tragom-povijesti-prvi-promicatelji-rada-mh-u-brotnju-jos-u-19-stoljecu-1567717>, (21. XII. 2022.).

toj dužnosti ostao više od 20 godina. Godine 2019. godine zamijenio ga je Željko Vukić.

Jedan od ogranaka o kojima postoje zapisi i iz 19. stoljeća Ogranak je MH u Tuzli (Tuzli Dolnjoj), a prve kroničarske zabilješke za MH u Tuzli sežu još u 1882. godinu. Osnivačka skupština MH Ogranka u Bugojnu održana je u rujnu 2013. godine, a za predsjednika i potpredsjednika izabrani su Antonio Džolan i Bruno Vujević. Nekoliko je bosanskohercegovačkih ogranaka Matice hrvatske utemeljeno u posljednjih nekoliko godina; Matica hrvatska u Kupresu obnovljena je 5. ožujka 2022., a njezina je predsjednica postala Ružica Hrnjkaš Živković. Osnivačka skupština MH u Vitezu održana je 21. lipnja 2022. godine, za predsjednika je izabran Željko Kocaj.

Ogranci Matice hrvatske u Bosni i Hercegovini, kroz svoje brojne aktivnosti (nakladnička djelatnost, organizacija kulturnih događaja – izložbe, promocije knjiga, kazališne predstave, koncerti...), čuvaju jezik, kulturu i identitet Hrvata na ovim prostorima, a većina njih ima i svoje Dane Matice hrvatske tijekom kojih se i odvijaju navedene aktivnosti. Od svih Matičinih ogranaka u BiH, trajanjem i sadržajem manifestacije, izdvaja se onaj mostarski sa svojim *Mostarskim proljećem – Danima Matice hrvatske*.

2. Ogranak Matice hrvatske u Mostaru

2.1. Dani Matice hrvatske – Mostarsko proljeće

S novim vodstvom i novim imenom mostarski se Ogranak Matice hrvatske doslovno u potpunosti budi i pokreće manifestaciju *Uskrs s Maticom*, preteču današnjega *Mostarskog proljeća*. Manifestacija je od 1998. godine do danas doživjela svojih 25 izdanja.

Godine 1990. s prof. Draženom Milasom i fra Andrijom Nikićem, koji je danas predsjednik HKD Napredak, u franjevačkoj crkvi sv. Petra i Pavla organizirao sam prvi božićni koncert u Mostaru. Na koncertu je nastupio Krunoslav Cigoj, a uspjeh je bio iznimno velik. Sljedeće 1991. organizirali smo uskrsnu kulturnu manifestaciju *Tjedan hrvatske kulture*. Dobar odjek tih zbivanja potaknuo me da 1998, nakon izbora za predsjednika Matice hrvatske - Ogranak Mostar, pokušam pokrenuti nešto slično. I tako je nastao *Uskrs s Maticom*, isprva jednotjedna kulturna manifestacija, koja je godinu poslije udvostručila trajanje. U trećem izdanju Matici, kao organizatoru, pridružio se, u svojstvu umjetničkoga ravnatelja, proslavljeni hrvatski dirigent, maestro Vjekoslav Šutej, a manifestacija

je promijenila ime u *Dani Matice hrvatske Mostar*. Maestro Šutej iznimno je mnogo pridonio današnjoj kvaliteti manifestacije, a važno je pritom napomenuti da on za svoj rad nije želio honorar. Za njega je Mostar grad u kojem je prvi put dirigirao i prema kojem je, kao i prema njegovim žiteljima, razvio poseban odnos.⁹

Činjenica je da su se *Dani Matice hrvatske* odvijali u posebnim vremenskim, društvenim pa i političkim okolnostima, kada u Mostaru mnoge stvari nisu kakve bi trebale biti ili kakve su bile, no Matičino je vodstvo u Mostaru isticalo da su iznimno sretni i ponosni što je manifestacija, prvi put i na jedinstven način, animirala, pa i ujedinila cijeli grad, te da na njoj ravnopravno sudjeluju svi kulturni centri iz BiH.¹⁰ Također se uspostavljaju jake veze s hrvatskim gradovima, središtima kulture, njihovim festivalima i kulturnim ustanovama te publika u Mostaru ima prigodu vidjeti umjetničke ostvaraje iz Zagreba, Splita, Dubrovnika, Rijeke, Pule, Osijeka, Šibenika, Zadra, Omiša, Varaždina...

Već je prvih nekoliko godina manifestacije postalo jasno da je suradnja s hrvatskim gradovima nužna radi kvalitetnije prezentacije hrvatske kulture jer su *Dani Matice hrvatske* zamišljeni kao prostor za promicanje hrvatskoga kulturnog identiteta, ali i kao čuvari hrvatskoga jezika, tradicije i kulture. Predsjednik Josip Muselimić prvih je godina manifestacije isticao da je Matica hrvatska osobito bitna za hrvatski narod koji u BiH prolazi kroz teško iskušenje, razdoblje upitne opstojnosti ili pak asimilacije u nešto što nije. No, kazao je da Matica hrvatska nikad nije stala te ju je nazvao „katedralom duha, intelekta i domoljublja, svjetlom koje obasjava naša nastojanja, zov na zajedništvo, slogu i promicanje teško stjecane kulturne baštine“.¹¹

Posebno je naglašavano: *Dani Matice hrvatske* događaj su namijenjen Mostaru, ali i jak prinos zajedničkomu životu svih naroda u BiH. Usporedno s jača-

⁹ Goran Ivanišević, „Josip Muselimić: Uzlet, odjek i ponos“, *Vijenac*, 29. IV. 2004. <https://www.matica.hr/vijenac/265/uzlet-odjek-i-ponos-10740/> (21. XII. 2022.)

¹⁰ „Dani Matice hrvatske bili su svojedobno konceptualno zamišljeni kao prigodničarska svetkovina kojom se mostarski ogranak najstarije i najmonumentalnije, i ne tek samo kulturne institucije u svih Hrvata svijeta, pridruživao uskrsnim ili božićnim blagdanovanjima. No, mostarska matičarenja s vremenom su stasala u jednu od najuglednijih međunarodnih kulturnih manifestacija ovog dijela europskoga jugoistoka. Matica hrvatska, iz godine u godinu, svojim je sve bogatijim programom u Mostaru, pa onda i po cijeloj BiH, postajala općekulturnom temom (...) (...) Matičini programi postajali odredištem, Matica hrvatska odgajala je mukotrпно nove pohodnike kulture“. Dragan Marijanović, *Široka su Matičina jedra; Dnevnik Dana Matice hrvatske Mostar*, Matica hrvatska Mostar, 2005., str. 11-12.

¹¹ Usp. Josip Muselimić, „Uvodnik“, *Dani Matice hrvatske Mostar 2003.*, Matica hrvatska Mostar, 2003., str. 3.

njem glavnih odrednica koje su *Dane Matice hrvatske* promovirale kao najjaču manifestaciju Hrvata u ovome dijelu Europe, organizatori su krenuli i s njezinom internacionalizacijom. Na taj su način uspostavljene veze s umjetnicima i ansamblima iz cijeloga svijeta, a *Dani* su dobili i tu, vrlo značajnu odrednicu. Vidljivosti *Mostarskog proljeća – Dana Matice hrvatske* u umjetničkim i kulturnim krugovima diljem regije, pa i dijela Europe, pridonijela je tiha diplomatska aktivnost njezinih poklisara. Matica hrvatska u Mostaru, kroz svoju manifestaciju *Mostarsko proljeće*, na neki način, obavlja i svoju edukacijsku zadaću – organiziranjem promocija i radionica za djecu i mlade iz područja književnosti, kazališne i glazbene umjetnosti. Matica, dakle, uči i obrazuje te tako mladim naraštajima dodatno širi svijest o važnosti hrvatskoga jezika, tradicije i kulture. MH Mostar također promovira stvaralaštvo mladih te potiče izvrsnost. U tome kontekstu organizira koncerte, izložbe, književna i kazališna predstavljanja mladih, još neafirmiranih, umjetnica i umjetnika. Na tragu su njezine prosvjetiteljske i edukacijske uloge i razni programi za djecu i mlade organizirani u sklopu *Mostarskoga proljeća*.

Na *Mostarskome su proljeću* svih ovih godina nastupile mnoge eminentne umjetnice i umjetnici¹², a izveden je i niz svjetski poznatih glazbeno-scenskih djela.¹³ Nekoliko je puta, primjerice, gostovao *Ansambl Lado*, nastupio je makedonski državni folklorni ansambl *Tanec*, a dah Rusije donio je zbor *Donski kozaci*...¹⁴

¹² Dunja Vejzović, Krunoslav Cigoj, Amila Bakšić, Zoran Todorović, Ivica Šarić, Sandra Bagarić, Vice Vukov, Arsen Dedić, Oliver Dragojević, Gabi Novak, Tedi Spalato, Zorica Kondža, Matija Dedić, Gibonni, Ibrica Jusić, Tereza Kesovija, Jacques Houdek, Massimo, Natali Dizdar; svirali Ivo i Lovro Pogorelić, Maksim Mrvica, Stefan Milenkovich, Petrit Çeku, Edin Karamazov, Monika Leskovar, kvartet Rucner, Shlomo Mintz; dirigirali Vjekoslav Šutej, Ivan Repušić, Robert Homen, Siniša Leopold, Đelo Jusić, Tomislav Fačini; gostovale Sarajevska, Zagrebačka, Beogradska filharmonija, talijanska Arena di Verona, Salonski orkestar Državne opere Budimpešta i bečka Opera, pijanist Mitani On iz Japana, *Step Afrika!* iz SAD-a, Repušić, Robert Homen, Siniša Leopold, Đelo Jusić, Tomislav Fačini; gostovale Sarajevska, Zagrebačka, Beogradska filharmonija, talijanska Arena di Verona, Salonski orkestar Državne opere Budimpešta i bečka Opera, pijanist Mitani On iz Japana, *Step Afrika!* iz SAD-a, *Contemporary Dragon Kung-fu Company* iz Kine, pijanistica Rüya Taner iz Turske, Ricardo Garcia iz Španjolske te mnogi drugi domaći i europski orkestri...

¹³ Neka od njih su: „Carmina Burana“, „Ero s onoga svijeta“, „Labude jezero“, „Šišmiš“, „La Traviata“, „Nabucco“, „Jesus Christ Superstar“, „Kneginja čardaša“, „Mala Floramye“, „Splitski akvarel“, „Mamma Mia!“, „Nikola Šubić Zrinski“...

¹⁴ Festival bilježi, među ostalima, i izložbe Vlahe Bukovca, Safeta Zeca, Ljupka Antunovića, Gabrijela Jurkića, Zlatka Ugljena, Dimitrija Popovića, Antuna Masle, Matka Vekića, Ivice Vlašića, Suzane Štimac..., kao i književne nastupe Dragutina Tadijanovića, Veselka Koromana, Ivana Aralice,

Mnogo je toga Matičino *Proljeće* u Mostar donijelo prvi put te tako omogućilo mostarskoj i hercegovačkoj publici užitek u ponajboljim umjetničkim ostvarajima iz ovoga dijela Europe, bilo da je riječ o književnosti, likovnoj, kazališnoj ili glazbenoj umjetnosti. Tako su na Matičinoj pozornici prvi put u Mostaru izvedeni: jedan balet (P. Iljič Čajkovski: „Labuđe jezero“, HNK Zagreb, 2004.), opera (G. Verdi: „La Traviata“, Opera i Balet HNK Ivana pl. Zajca iz Rijeke, 2003.), opereta (E. Kalman: „Vesela udovica“, Narodno pozorište Sarajevo, 2002.); u svojoj su povijesti Dubrovačke ljetne igre prvi put izišle izvan svoga prirodnog ambijenta upravo u Mostar i to s predstavom „Posjet stare dame“, koja je 2003. godine izvedena u krugu tvornice Aluminij. Prve dvije operne koprodukcije između MH Mostar i, u ovome slučaju – Narodnoga pozorišta Sarajevo bile su „Nabucco“ i „Nikola Šubić Zrinski“, 2004., odn. 2006. godine. Prvi je put jedna izvedba klasičnoga djela – Orffove „Carmine Burane“ na Španjolskome trgu u Mostaru 23. lipnja 2007. godine, kojom je dirigirao maestro Vjekoslav Šutej, okupila više od 2000 gledatelja na otvorenome.

Publika u Mostaru tako je u dva i pol desetljeća vidjela „na Matici“ oko 800 različitih kulturnih sadržaja. Primjerice: godine 2004. izvedeno je 55 programa, 2006. – 51 program, 2008. i 2009. godina donijele su 47, odn. 44 programa. *Mostarsko proljeće* nije prekidano ni tijekom pandemije koronavirusa. Iako je 2020. godine održano tek „pandemijskih“ – osam programa, iduće – 2021. – 15-ak, Matica hrvatska Mostar sa svojim je festivalom zadržala kontinuitet. Zanimljivo je da je *Mostarsko proljeće* tih dviju pandemijskih godina održano – ujesen. *Proljeće* je izrodilo i brojne domaće glazbenike, glumce, književnike, likovne umjetnike. U znak sjećanja na jednoga od utemeljitelja manifestacije, dugogodišnjega umjetničkog ravnatelja (2001. – 2009.), pokojnoga maestra Vjekoslava Šuteja, ustanovljena je i nagrada: *Kristalna matica* i *Velika povelja Vjekoslav Šutej*, koja se dodjeljuje pojedincima i institucijama/ustanovama za doprinos i potporu organizaciji programa *Mostarskoga proljeća* te za najuspješnija umjetnička ostvarenja. Tako je prva *Kristalna matica* i *Povelja Vjekoslav Šutej* dodijeljena glumcu Borisu Cavazzi za maestralnu ulogu Ignjata Glembeja u predstavi beogradskoga Ateljea 212 „Gospoda Glembajevi“, izvedenoj na *Mostarskom proljeću* 18. travnja 2011. godine.

Zvonimira Baloga, Luke Paljetka, Jevrema Brkovića, Petra Gudelja, Anđelka Vuletića, Nedjeljka Fabrija, Tonka Maroevića, Mire Gavrana, Julijane Matanović, Pavla Pavličića...

Posebno je značajna suradnja s velikim festivalima u okružju, primjerice – *Dubrovačkim ljetnim igrama* i *Splitskim ljetom*, što je često isticao i dugogodišnji izvršni producent Matičinih *Dana*, nekadašnji ravnatelj Zagrebačke filharmonije, danas na čelu Zagrebačkoga gradskog kazališta „Komedijska“, Mostarac rođenjem, Miljenko Puljić.¹⁵ Matica hrvatska Mostar na poseban je način uvezala te festivale čiji su programi redovito gostovali u Mostaru, a njihovi dugogodišnji intendant – dr. Ivo Prlender¹⁶ i Milan Štrlić, godinama su bili i članovi Festivalškoga vijeća *Mostarskog proljeća*. O značaju Matice hrvatske Mostar i njezinu društvenom utjecaju govori i činjenica da su visoki pokrovitelji manifestacije redovito bivali predsjednici država ili neki od najviših dužnosnika s državne i federalne razine, primjerice: dr. Dragan Čović, Kolinda Grabar-Kitarović, dr. Ivo Josipović, Vjekoslav Bevanda, Gavriilo Grahovac, Borjana Krišto... Prigodom otvaranja 20. jubilarnog izdanja *Dana Matice hrvatske*, travnja 2018. godine, tadašnji visoki pokrovitelj, hrvatski član Predsjedništva BiH dr. Dragan Čović, posebnim je riječima naglasio značaj Matice hrvatske Mostar za očuvanje identiteta, jezika, kulture i tradicije Hrvata u BiH.

Snagu koju generiramo iz naše stoljetne tradicije trebamo njegovati i baš kao što to Matica radi, svake godine brusiti i nadograđivati, da ne otupi, da se ne utopi i da traje. Imamo mnogo više nego što često vidimo i zato nam treba dodatni poticaj bolje sagledati odrednicu svog postojanja i opstanka u ovoj zemlji stoljećima. Svi znamo da to nije bilo lako i stoga negujemo sve ono što nas određuje, sve ono što nas izgrađuje i priprema, da tako bude i u stoljećima ispred nas. Svi moramo biti i ostati čuvari svoga identiteta, a Matica će, siguran sam, u tome i dalje biti zvijezda vodilja i crtati mozaik naše prošlosti, isprepleten kroz sadašnjost i ugrađen u vrijeme koje je pred nama.¹⁷

¹⁵ „Dani MH nose u sebi svu ljepotu i bogatstvo kulture Hrvata na ovim područjima. Povijesna isprepletenost s ostalim narodima i kulturama čine ovu manifestaciju još bogatijom i plodonosnijom, a iskrena kulturna suradnja koju smo potaknuli, polako i sigurno, vraća vjeru i nadu u budućnost na ovim prostorima. Želja nam je bila da uz Uskrs pošaljemo istinsku poruku tog blagdana te da, nakon Sarajevske zime, a prije Dubrovačkog i Splitskog ljeta, probudimo najljepše godišnje doba u Mostaru.“ Miljenko Puljić, „Potaknuli smo iskrenu suradnju“, *Večernji list*, Poseban prilog: 10. *Dani Matice hrvatske*, subota, 29. III. 2008., str. 25.

¹⁶ „Vitalnost Matičine baštine, prva je odrednica mostarskih Dana Matice. Manifestacija što stalnim rastom prokazuje posvemašnju neosnovanost ne baš rijetkih sumnji kako habitus najstarije i najuglednije hrvatske kulturne institucije – ne pripada 21. stoljeću. Jer upravo je Matičina baština bila plodotvornim uterom najvitalnije hrvatske kulturne manifestacije s početka novog tisućljeća – Dana Matice hrvatske.“ Ivo Prlender, „Vitalnost Matičine baštine“, *Dani Matice hrvatske Mostar 2004.*, Matica hrvatska Mostar, 2004., str. 8.

¹⁷ Marija Medić Bošnjak, „Kultura treba biti most povezivanja naroda u BiH“, *Večernji list*, 7. IV. 2018.
< <https://www.vecernji.ba/kultura/kultura-treba-biti-most-povezivanja-naroda-u-bih-1237561> > (21. XII. 2022.).

Predsjednica Republike Hrvatske Kolinda Grabar-Kitarović također je, kao jedna od visokih pokroviteljica manifestacije, istaknula kako Matica hrvatska ima, od svojega osnutka do danas, izvanredno važnu ulogu u očuvanju i promicanju hrvatske kulture, što svjedoči i ovim festivalom. Kultura je, naglasila je predsjednica Grabar-Kitarović, hrvatskomu narodu uvijek bila čvrst oslonac u očuvanju njegova identiteta, pa i samoj opstojnosti. Posebice je ta uloga kulture dolazila do izražaja u Bosni i Hercegovini, drevnoj domovini Hrvata, koja je, tijekom povijesnoga vremena, postala susretište različitih kulturnih tradicija.

3. Nagrade i priznanja

Najveće priznanje Matici hrvatskoj Mostar došlo je 2009. godine kada je *Mostarsko proljeće* jednoglasnom odlukom izaslanika na Glavnoj skupštini krovne svjetske udruge festivala EFA-e (*European Festivals Association*) u Vilniusu u Litvi postalo punopravnim članom te asocijacije. Zahvaljujući *mekoj moći*, ali i kulturnoj diplomaciji te lobiranju uglednih umjetnika poput dr. Ive Prlendera, dugogodišnjega intendanta Dubrovačkih ljetnih igara, te Darka Brleka, ravnatelja ljubljanskoga festivala Križanke, festivalska i kulturna javnost na zasjedanju u Litvi čula je o festivalu Hrvata u BiH. To je bio veliki diplomatski uspjeh, vrlo značajan u mnogo širem kontekstu od samoga kulturnog utjecaja. Naime, ovo je priznanje imalo i izvjesne političke konotacije. Hrvati u Bosni i Hercegovini predstavljeni su kao narod iznimna kulturnog bogatstva, narod koji po svemu pripada europskomu kulturno-civilizacijskom krugu.

Tijekom dva i pol desetljeća *Mostarsko proljeće* – *Dani Matice hrvatske* dobili su niz nagrada i priznanja, a u prvome desetljeću 21. stoljeća o festivalu se pričalo kao jednome od najboljih u ovom dijelu Europe. Godine 2006. Matici hrvatskoj Mostar i njezinu predsjedniku Josipu Muselimoviću dodijeljena je *Velika povelja Matice hrvatske* za najbolji Matičin događaj ili manifestaciju u gotovo dvostoljetnoj povijesti te najstarije hrvatske kulturne ustanove. To je priznanje, na poseban način, u svome govoru pozdravio tadašnji predsjednik MH akademik Igor Zidić.

Pravda je spora, ali i dostižna, tako da uz uvažavanje te činjenice ističem radost i osobnu sreću, kao i odobravanje svih Matičinih ogranaka po svijetu, što ova Povelja ide u ruke Josipa Muselimovića i Matice hrvatske Mostar, koji su, djelujući u okolnostima u kakvima

bi se mnogi naši drugi ogranci ugasi, uspjeli stvoriti najrespektabilniji Matičin festival – *Dane Matice hrvatske – Mostarsko proljeće*, a takvoga nikada nije uspjela napraviti ni glavna Matičina organizacija u Zagrebu niti ijedna druga u svijetu.¹⁸

Večernji je list *Danima Matice hrvatske* 2004. godine dodijelio priznanje *Večernjakov pečat* za, kako su naveli, „kulturni događaj desetljeća“. U to vrijeme na čelu festivala kao umjetnički ravnatelj već je nekoliko godina bio proslavljeni hrvatski dirigent maestro Šutej, čiji je doprinos također nemjerljiv u pozicioniranju Matice hrvatske Mostar i njezina festivala na kulturnome zemljovidu Europe.¹⁹

Mostarskome proljeću dodijeljene su sljedeće nagrade i priznanja: *Večernjakov pečat* za 2011. godinu, za najbolju kulturnu manifestaciju u BiH; *Zlatna turistička ruža* 2009. za najbolju turističku, kulturnu i zabavnu manifestaciju u BiH; Zlatna plaketa Sajma gospodarstva u Mostaru 2009. za najbolju regionalnu turističko-kulturnu manifestaciju; priznanje *Didak* za nasljedovanje fra Didaka Buntića na području kulture; Napretkova Velika povelja za uspješnu organizaciju *Mostarskog proljeća* (2008.); *Hercegovačko sunce* za najuspješniji kulturno-umjetnički projekt u BiH (2011.); *Velika povelja* Filozofskog fakulteta SUM-a za osobit doprinos ugledu fakulteta u javnosti, 2017. godine. Velika monografija autora Dragana Marijanovića o 20 godina *Mostarskoga proljeća*, također je 2020. nagrađena *Srebrnom poveljom* Matice hrvatske za najbolja izdanja MH u toj godini.

4. Ostale aktivnosti MH Mostar

4.1. Časopisi

U okrilju Matice hrvatske Mostar, tijekom gotovo tri desetljeća njezina postojanja od obnove rada, izlaze časopisi *Cvitak*, *Motrišta* i *Suvremena pitanja*.

Književno-poučni časopis za mlade *Cvitak* izlazi od 2000. godine, svakoga mjeseca osim srpnja i kolovoza (deset brojeva godišnje). On objedinjuje kul-

¹⁸ <https://dhkhhb.org/2021/12/04/muselimovic-josip/> (19. XII. 2022.).

¹⁹ „Iznimno mi je drago da Matica hrvatska Mostar i dalje snažno ustrajava predstavljanju i promicanju našega kulturnog bogatstva, našeg jezika i identiteta. Dobro nam došli na događaj desetljeća! Tako bar misle oni u Večernjem listu. Nije da nam ne godi! Godi nam! Veselimo se i ovoga puta svemu što nam je organizirala Matica hrvatska Mostar.“ Vjekoslav Šutej, “O Danima Matice hrvatske”, *Dani Matice hrvatske Mostar 2005.*, Matica hrvatska Mostar, 2005., str. 5.

turni izraz mladih iz cijele BiH i po tomu je specifičan jer počiva isključivo na stvaralačkomu radu mladoga čovjeka. Zbog posebna pristupa kulturi časopis je dobio nagrade: *Zlatnu povelju* za najbolja izdanja Matice hrvatske za 2008. i *Mali princ*, za stvaralački doprinos razvoju dječje literature u Bosni i Hercegovini. *Cvítak* je i jedan od organizatora Književnoga memorijala Krešimira Šege, koji se organizira svake godine u prosincu u spomen na jednoga (uz Miru Petrovića) od njegovih utemeljitelja, poznatoga književnika Krešimira Šegu.

Časopis *Motrišta* utemeljen je 1997. godine. U početku su izlazila dva broja godišnje, kasnije tromjesečno, a danas dvomjesečno – šest brojeva godišnje (dva broja i dva dvobroja). *Motrišta* su referirana u *Central and Eastern European Online Library* (Frankfurt am Main). Svrha je časopisa: istraživanje, čuvanje, razvijanje i promicanje kulturnoga, znanstvenoga i duhovnoga stvaralaštva, gospodarstva i javnoga života te skrb za demokratski društveni razvitak. *Motrišta* su dobitnik *Diplome za najbolji časopis* na Međunarodnome sajmu knjiga Sarajevo 2014. te *Srebrne povelje* Matice hrvatske za najbolja izdanja 2016. godine.

Časopis za prosvjetu i kulturu MH Mostar *Suvremena pitanja*, u sunakladništvu s Fakultetom prirodoslovno-matematičkih i odgojnih znanosti Sveučilišta u Mostaru, redovito je izlazio do 2021. godine.

4.2. Spomenici koje je podigla MH Mostar

Matica hrvatska Mostar, s Hrvatskim kulturnim društvom Napredak, inicirala je i 2012. godine podigla spomenike dvojici bosanskohercegovačkih nobelovaca – Ivi Andriću i Vladimiru Prelogu te uredila Park nobelovaca u mostarskoj Ulici kralja Zvonimira. Matica hrvatska tako se pozicionirala kao jedna od rijetkih institucija u Gradu Mostaru (pa i šire) koja se bori da značajni Hrvati (napose bosanskohercegovački) iz različitih područja djelovanja – kulture, umjetnosti, znanosti..., ne budu zaboravljeni. Tu su i spomenici Antunu Branku Šimiću, Iliji Jakovljeviću, akademiku Ivanu Zovki...

Otvaranje Mostarskog proljeća, i to onog 14., znanavijek će ostati upisano u kronike grada, zahvaljujući Matici hrvatskoj u Mostaru i njezinoj upornoj želji i vrlo učinkovitim nastojanjima da se u ovom gradu, na koncu i u ovoj zemlji, dostojno obilježi činjenica da su u njoj živjeli nobelovci – Ivo Andrić i Vladimir Prelog (...) (...)Inicijativa je to koju je Matica hrvatska Mostar realizirala zajedno s HKD-om Napredak. Autor skulptura je zagrebački

akademijski kipar Zoran Jurić, a lijevane su u Ljevaonici Ujević. Inače, Zoran Jurić nagrađivani je autor mnogih spomenika na području Hrvatske i Bosne i Hercegovine, između kojih su i spomenik Stjepanu Radiću u Zagrebu, spomenik Draženu Petroviću u Šibeniku, spomenik papi Ivanu Pavlu II. u Sarajevu...²⁰

Uz to, Matica hrvatska Mostar istim se načelom vodila kada su u pitanju značajne osobe iz povijesti Hrvata BiH; tako su podignuti i spomenici posljednjoj bosanskoj kraljici Katarini, i to u Mostaru i Kraljevoj Sutjesci (2005.). Autor velebnoga spomenika mostarski kipar je Željko Marić.

4.3. Ostala događanja

Od samoga osnutka Matica hrvatska Mostar pomno prati sva društvena zbivanja u BiH te organizacijom okruglih stolova, konferencija i znanstvenih skupova reagira u smjeru očuvanja opstojnosti i zaštite kulturnoga i svakoga drugog identiteta Hrvata u BiH. Na tim se skupovima govorilo o svim problemima s kojima se susreće hrvatski narod u BiH. Posebno je na tome polju Matica bila aktivna koncem 90-ih godina prošloga stoljeća te u prvim godinama novoga stoljeća.

Prvi okrugli stol organiziran je 1999. pod nazivom *Može li daytonska BiH bez tri entiteta imati tri identiteta*, drugi 2001. o temi *Hrvati Bosne i Hercegovine – što i kako dalje*, dok je treći o položaju hrvatskog jezika u BiH održan 2004. godine. Na okruglim su stolovima sudjelovali brojni eminentni znanstvenici, intelektualci, kulturni djelatnici i političari iz BiH i Hrvatske, a uvidom u zbornike s tih skupova jasno je koliko su njihova izlaganja aktualna čak i danas, s tolikim vremenskim odmakom. Matica, dakle, ne šuti: ona upozorava, ukazuje, otkriva...; ona reagira na sva aktualna društveno-politička zbivanja koja se tiču Hrvata u BiH.

Zaključak

Mostarski je Ogranak Matice hrvatske jedan od njezinih najaktivnijih ograna uopće te je, zahvaljujući ponajprije manifestaciji *Mostarsko proljeće*, uspio zauzeti značajno mjesto na kulturnome zemljovidu Europe. Odličan je to način

²⁰ Dragan Marijanović, *Dani Matice hrvatske – Mostarsko proljeće, dvadeset godina*, Matica hrvatska/Ogranak u Mostaru, 2020., str. 208.

promocije i naglašavanja vjekovne opstojnosti i samosvojnosti Hrvata Bosne i Hercegovine koji jednom takvom manifestacijom Europi i svijetu pokazuju da su i sami dio europskoga kulturnog naslijeđa. Matičino poslanje, u vremenima teškim za bh. Hrvate, dobrim je dijelom ispunilo svoju svrhu. Matica hrvatska Mostar je, zahvaljujući svojoj manifestaciji, odaslala poruku kulturnoj i inoj javnosti o Hrvatima u BiH kao ravnopravnu narodu u BiH koji ima svoju bogatu tradiciju i kulturu te predstavlja neizostavan kamenčić u mozaiku aktualnih društveno-političkih zbivanja.

Matica hrvatska Mostar obnaša i prosvjetiteljsku i edukacijsku ulogu, uči i obrazuje mlade naraštaje kroz brojne radionice u kojima ih, između ostaloga, podučava o jeziku, njihovu naslijeđu, tradiciji i kulturi naroda kojemu pripadaju. Matica hrvatska Mostar i njezino *Proljeće* u proteklih su se dva i pol desetljeća pozicionirali kao istinski čuvari kulture, jezika, tradicije i identiteta Hrvata u BiH. Na tome putu treba ustrajati, u institucionalne okvire posložiti još neke stvari, iskoristiti *meku moć* kulture te nastaviti s *tihom* diplomacijom i lobiranjem kada god se i gdje god može. Ali i „glasno“ reagirati kada zatreba.

Jezik kulture i umjetnosti kroz primjer Matice hrvatske Mostar i njezinih aktivnosti pokazao se kao istinski promicatelj vrijednosti jednoga naroda, naroda koji ima svoj identitet, jezik, tradiciju i kulturu, i koji, kao takav, treba ostati i opstati na svojim vjekovnim prostorima u BiH.